

Ο ΤΖΟΥΛΙΑΝ ΜΠΑΡΝΣ, ο Ιουλιανός ο Παραβάτης & ο γρίφος της ευτυχίας

Πηγή: Κ ΤΗΣ ΚΑΘΗΜΕΡΙΝΗΣ Σελ.: 50-54 Ημερομηνία έκδοσης: 11-12-2022
Αρθρογράφος: Επιφάνεια 3712.82 cm² Κυκλοφορία: 0
Θέματα: ΒΙΒΛΙΑ, ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΜΕΤΑΙΧΜΙΟ

ΠΡΟΣΩΠΟ από τον
ΑΘΩ
ΔΗΜΟΥΛΑ

Ένα από τα πιο βαριά ονόματα της βρετανικής λογοτεχνίας σε μια συζήτηση με αφορμή το νέο του μυθιστόρημα, που κινείται από τα πρώτα χριστιανικά χρόνια μέχρι το Παγκόσμιο Κύπελλο.

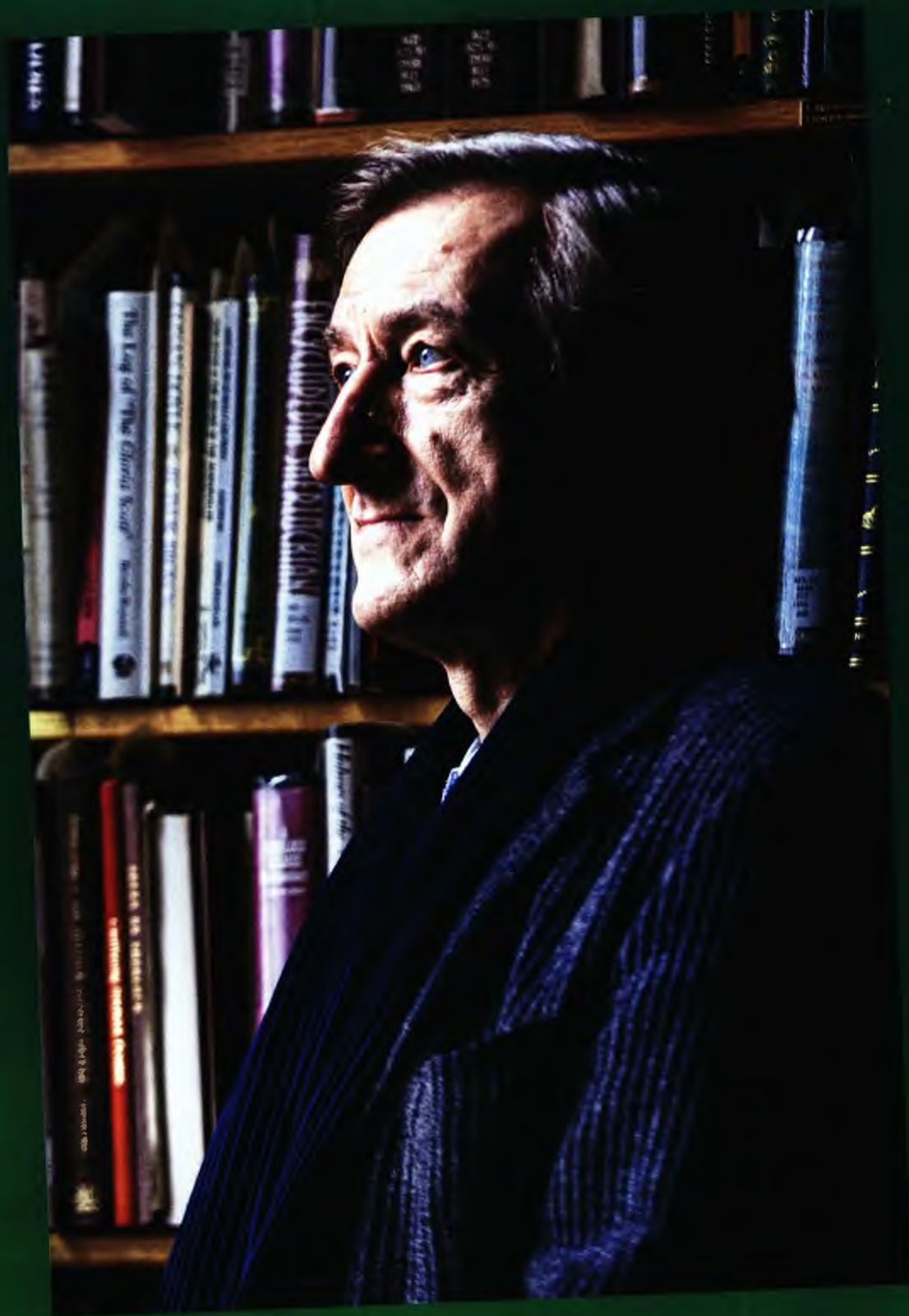
ΗΕΛΕΝΤΕΝΤΣ

Ο ΤΖΟΥΛΙΑΝ ΜΠΑΡΝΣ, ο Ιουλιανός ο Παραβάτης & ο γρίφος της ευτυχίας

 1.019

48

© LUCAS OLENIUK VIA GETTY IMAGES/IDEAL IMAGE

ΠΡΟΣΩΠΟ

Όλοι αγαπάνε τον Τζούλιαν Μπαρνς. Έχει γλυκό χαμόγελο, ευγενικό βλέμμα, μπορεί να γελάσει με ένα αστείο και να πει ένα ακόμα καλύτερο. Και πάνω στην κουβέντα μπορεί να γίνει τρυφερός ή αιχμηρός, μπορεί να αυτοσαρκαστεί ή απλώς να θελήσει να ακούσει. Αυτά δεν τα ήξερα, βέβαια, πριν από την ηλεκτρονική μας συνάντηση.

Ήξερα πως όλοι αγαπάνε τον Τζούλιαν Μπαρνς με τον τρόπο που αγαπάς αυτόν που σου λέει μια ωραία ιστορία. Έχουν περάσει 42 χρόνια από τότε που έγραψε το πρώτο του μυθιστόρημα (*Metroland*) και εξακολουθεί να δημιουργεί με σταθερό ρυθμό, απευθυνόμενος στο παγκόσμιο κοινό του, μέλος μιας γενιάς σημαντικών Άγγλων πεζογράφων, από τον ΜακΓιούαν και τον Μάρτιν Ήιμς μέχρι τον Ισιγκούρο. Το τελευταίο του μυθιστόρημα, *Ελίζαμπεθ Φιντς*, μόλις κυκλοφόρησε και στα ελληνικά από τις εκδόσεις Μεταίχμιο.

Η πρώτη του κουβέντα, όταν εμφανίστηκε στην οθόνη μου, ήταν να απολογηθεί που στεκόταν στο σκοτάδι, αλλά έτσι είναι, εξήγησε, ο φωτισμός στο γραφείο του (δεν ήταν και τόσο σκοτεινά πάντως). Η δεύτερη κουβέντα του, κάπως αναπάντεχη, ήταν η εξής: «Μόλις είδα τη Βραζιλία». Το ήξερα ότι είναι ποδοσφαιρόφιλος, οπαδός της Λέστερ μάλιστα. «Μόλις τελειώσουμε, θα δω και τον βραδινό αγώνα, κάθε τέσσερα χρόνια λέω ότι δεν θα εμπλακώ συναισθηματικά από νωρίς (σ.σ. η συνέντευξη έγινε τις πρώτες ημέρες του Μουντιάλ), ώστε να κρατήσω την ενέργειά μου για τα νοκ άουτ, αλλά παρασύρομαι. Και δεν μπορείς να προβλέψεις τίποτα. Εκτός από το ότι η Αγγλία θα κερδίσει, αυτό είναι το μόνο σίγουρο». Ο αυτοσαρκασμός που λέγαμε νωρίτερα.

Ανάμεσα σε δύο αγώνες, λοιπόν, κάναμε μια συζήτηση, που παραθέτω χωρισμένη σε τρία μέρη, όπως συμβαίνει συνήθως με τα βιβλία του.

I. ΟΙ ΙΟΥΛΙΑΝΟΙ

Η Ελιζαμπεθ Φιντε, η γυναίκα του τίτλου, μια ιδιόμορφη γυναίκα, ευφυής, μυστηριώδης, προσδεδειγμένη, διδάσκει «Κουλτούρα και πολιτισμό» σε ένα τμήμα ενηλίκων. Ένας από τους μαθητές της, ο Νιλ, τριάντα ετών, γοητεύεται από τη δασκάλα του και χρόνια αργότερα, όταν πια εκείνη έχει πεθάνει, ανατρέχει στα ημερολόγια και στις σημειώσεις της και προσπαθεί να ζωντανέψει την εικόνα και τις σκέψεις της. Μία από αυτές τις σκέψεις, η μεγάλη εμμονή της Φιντε, αφορούσε ένα ιστορικό πρόσωπο, συνονόματο του συγγραφέα, έναν άλλο Τζούλιαν, τον Ρωμαίο αυτοκράτορα Ιουλιανό τον Παραβάτη.

«Με είχε απασχολήσει πριν από αρκετά χρόνια η προσωπικότητα του Ιουλιανού», μου λέει ο Μπαρнс. «Και είχα πάντα στο μυαλό μου τον στίχο από εκείνο το ποίημα του Σουίνμπερν: “Νενίκηκάς με, Γαλιλαίε ωχρέ· έγινε γκριζα απ’ την ανάσα σου η πλάση”».

Μικρή παρένθεση: Στο ποίημα αυτό του Σουίνμπερν ο ειδωλόλατρης Ιουλιανός απευθύνεται ξεψυχώντας στον Χριστό, καταλαβαίνοντας πως ο θάνατός του σφράγιζε ουσιαστικά την επικράτηση του Χριστιανισμού. Είναι ασφαλώς μια καθοριστική στιγμή για τον δυτικό κόσμο και αυτό που ενδιαφέρει τον Μπαρнс είναι το εξής: «Τι θα σήμαινε για τον πολιτισμό μας αν ο Ιουλιανός είχε άλλα τριάντα χρόνια βασιλείας και είχε κυριαρχήσει σε βάρος των Χριστιανών; Είναι μια πολύ ενδιαφέρουσα συζήτηση. Ίσως δεν θα είχαμε ζήσει αυτούς τους σκοτεινούς αιώνες που ακολούθησαν και ίσως δεν μας είχε επιβληθεί αυτή η ηθικολογική σκέψη.

»Μου αρέσει να σκέφτομαι και τι θα είχε συμβεί αν είχε επικρατήσει η άποψη εκείνου του άλλου Ιουλιανού (σ.σ. εννοεί εδώ τον Επίσκοπο των Αικλάων, 386-455, οπαδό του Πελαγיאτισμού) σχετικά με το σεξ – πίστευε ότι ήταν μια φυσική δραστηριότητα που μας είχε χαρίσει ο Θεός και ότι ήταν μια πολύ καλή ιδέα, αλλά ήρθε ο Αυγουστίνος και είπε ότι όχι, όχι, το σεξ είναι αμαρτία, οι άνθρωποι είμαστε αμαρτωλοί και η επιθυμία είναι ένα τρομερό πράγμα. Η ενοχή και η ντροπή ακολουθούν μέχρι σχεδόν και τις ημέρες μας τη χριστιανική παράδοση. Σκέφτομαι δηλαδή ότι μπορεί να μην ήμασταν τόσο κατεστραμμένοι αν τα πράγματα είχαν γίνει διαφορετικά».

Το μεσαίο μέρος του μυθιστορήματος αποτελεί μια μίνι, εμβόλιμη βιογραφία του Ιουλιανού του Παραβάτη, και είναι εξαιρετικά ενδιαφέρουσα η προσέγγισή του, ειδικά για τον Έλληνα αναγνώστη, που έχει εν πολλοίς την εντύπωση των σχολικών βιβλίων.

II. ΕΡΩΤΑΣ ΚΑΙ ΕΥΤΥΧΙΑ

Σε ένα σημείο του μυθιστορήματος, η Φιντε συμβουλεύει μια μαθήτριά σχετικά με την προσωπική της ζωή, λέγοντας ότι ο έρωτας «είναι το μόνο που έχει σημασία στη ζωή». Μου θύμισε τη φράση με την οποία ξεκινούσε το προηγούμενο μυθιστόρημά του, *Η μοναδική ιστορία* (2018). Έτσι: «Θα προτιμούσες να αγαπάς πολύ και να υποφέρεις πολύ ή να αγαπάς λίγο και να υποφέρεις λίγο; Νομίζω πως αυτό είναι, τελικά, το μόνο ουσιαστικό ερώτημα». Μου φάνηκε μεγάλη ευκαιρία να τον ρωτήσω.

Ποια είναι η απάντησή σε αυτό το ερώτημα;

Χα! Οι συγγραφείς συνήθως κάνουν τις ερωτήσεις, δεν έχουν απαραίτητα τις απαντήσεις.

Ήλπιζα να ξέρατε.

Το γεγονός ότι συνεχώς γράφω για την αγάπη, για την αγάπη και τον θάνατο, σημαίνει ότι τα θεωρώ τα δύο βασικότερα θέματα. Και αυτό το βιβλίο είναι κατά κάποιον τρόπο μια ιστορία αγάπης ανάμεσα στον Νιλ και την καθηγήτριά του, μιας αγάπης που δεν είναι πλατωνική, αυτό θα είχε κάτι ιδεαλιστικό, αλλά μιας αγάπης ανομολόγητης.

Σε κάποιο σημείο πάντως θέτετε κι ένα άλλο ερώτημα, το «δίλημμα του Μότσαρτ», όπως το λέτε: «Είναι η ζωή όμορφη αλλά θλιβερή ή θλιβερή αλλά όμορφη;» Κατ’ αρχάς, υπάρχει κάτι που λέγεται «το δίλημμα του Μότσαρτ»; Ή το επινοήσατε; Δεν το έχω ξανακούσει.

Α, ναι, το αναφέρει σε ένα διήγημά του ο Φρανκ Ο’Κόννορ, ένας Ιρλανδός συγγραφέας, εκεί το πέτυχα, είναι ένα καλό ερώτημα, ε;

Ναι, μήπως έχετε απάντηση γι’ αυτό έστω;

Α, εσύ θέλεις απαντήσεις για όλα! Ο αναγνώστης υποτίθεται ότι πρέπει να δίνει τις απαντήσεις, πες μου εσύ τι πιστεύεις, τι είναι η ζωή; Όμορφη και θλιβερή ή θλιβερή και όμορφη; Ή είναι ανάλογα με την ημέρα;

Όχι, αυτός είναι ο εύκολος τρόπος να απαντηθεί αυτή η ερώτηση. Θα πω όμορφη και θλιβερή, δεν μπορώ να κάνω αλλιώς, δεν πρέπει να πιστεύουμε σε αυτό;

Ναι, έτσι πρέπει, συμφωνώ. Αλλά υπάρχουν στιγμές που η ζωή είναι θλιβερή και απλώς ψάχνεις για όμορφα πράγματα για παρηγοριά. Αν κάνουμε την ερώτηση αυτή σε κάποιον που ζει στα σύνορα της Ουκρανίας με τη Ρωσία, δεν θα πει ότι η ζωή είναι όμορφη, αλλά ότι είναι φριχτά θλιβερή και ότι καμιά φορά μπορεί να γίνει και όμορφη. →

«Ο αναγνώστης υποτίθεται ότι πρέπει να δίνει τις απαντήσεις, πες μου εσύ τι πιστεύεις, ΤΙ ΕΙΝΑΙ Η ΖΩΗ; Όμορφη και θλιβερή ή θλιβερή και όμορφη; Ή είναι ανάλογα με την ημέρα;»

ΠΡΟΣΩΠΟ

Να σας ρωτήσω κάτι άλλο λοιπόν. Αναφέρεστε σε ένα σημείο στην περίφημη φράση του Τολστόι («Όλες οι ευτυχισμένες οικογένειες είναι ευτυχισμένες με τον ίδιο τρόπο και όλες οι δυστυχισμένες διαφέρουν μεταξύ τους»), λέγοντας ότι υπάρχουν και οι οικογένειες που «προσποιούνται ότι είναι ευτυχισμένες ή θυμούνται ψευδώς ότι κάποτε ήταν ευτυχισμένες». Τελευταία λέγεται συχνά από τους ειδικούς ότι ευτυχισμένος είναι όποιος πιστεύει ότι είναι ευτυχισμένος. Συμφωνείτε με αυτό;

Λένε ότι ο πιο ευτυχισμένος λαός του κόσμου είναι αυτός του Μπουτάν. Το έχεις ακούσει αυτό; Έχουν απλές ζωές, που δεν απειλούνται από τη βία, είναι ευγενικοί και ανεκτικοί και έχουν χαμηλές προσδοκίες. Στη Δύση έχουμε μια διεστραμμένη οπτική για την ευτυχία που συνδέεται με την κατανάλωση και με το ποιος θα κερδίσει το Παγκόσμιο Κύπελλο. Η ευτυχία μετριέται από το πόσο επιτυχημένος είναι κανείς από τα στάνταρντ της κοινωνίας που ζει, αντί να μετριέται από μια εσωτερική αίσθηση. Κάποιοι θα πουν ότι είναι ευτυχισμένοι, ενώ είναι σαφές ότι δεν είναι. Αν ήμουν καθηγητής ανθρωπολογίας και ρωτούσα περαστικούς στον δρόμο αν είναι ευτυχισμένοι, από το ένα έως το δέκα, θα υπήρχαν τόσες μεταβλητές, που δεν θα μπορούσαμε να αξιολογήσουμε τις απαντήσεις, παρά μόνο αν γνωρίζαμε τον καθένα πολύ καλά. Αλλά ακόμα και τότε, η κάθε απάντηση μπορεί να σήμαινε πολλά διαφορετικά πράγματα. (Μικρή παύση) Δεν θα απαντήσω καμία ερώτησή σου σήμερα τελικά.

III. ΜΝΗΜΗ ΚΑΙ ΒΙΒΛΙΑ

Ο τρόπος που ο Νιλ στο μυθιστόρημα προσπαθεί να ανασυνθέσει την εικόνα της παλιάς του δασκάλας, ο τρόπος που παλεύει με τις αναμνήσεις του, αποτελεί μια σταθερά στη φιλοσοφία του Μπαρνς. Το διατυπώνει ακριβώς στο *Ένα κάποιο τέλος* (2011), για το οποίο κέρδισε τότε το βραβείο Μπούκερ. «Η ζωή μας δεν είναι η ζωή μας, αλλά η ιστορία που είπαμε γι' αυτήν». Γνέφει καταφατικά όσο του διαβάζω τα λόγια του. «Οι αναμνήσεις μας είναι κάτι πολύ σχετικό. Και συχνά λανθασμένες. Οι ιστορίες που λέμε για τις ζωές μας δεν είναι ακριβείς επειδή λέγονται ξανά και ξανά. Συχνά στην πορεία αλλάζουν. Ίσως δεν ήταν ακριβείς ούτε στην αρχή πάντως.

»Οι άνθρωποι, όταν είναι νέοι, δεν έχουν αμφιβολίες για τη μνήμη τους – η υποψία ότι η μνήμη είναι αναξιόπιστη μου δημιουργήθηκε γύρω στα εξήντα μου, όταν έγραφα το *Χωρίς να φοβάμαι τίποτα πια*, για το οποίο αντάλασσα μείλ με τον αδερφό μου (σ.σ. ο αδερφός του, Τζόνναθαν Μπαρνς, είναι φιλόσοφος), ήθελα να τον ρωτήσω

για κάποια πράγματα από όταν ήμασταν παιδιά, και μου είπε ναι, αλλά αν όσα σου πω διαφέρουν από όσα θυμάσαι εσύ, να εμπιστευτείς τις δικές σου αναμνήσεις γιατί είναι πιθανότατα καλύτερες. Πολύ αξιοσέβαστο, σκέφτηκα. Αλλά αργότερα κατάλαβα ότι είχε δίκιο, δεν εμπιστευόμουν τη μνήμη, είναι εξαιρετικά παραπλανητική, επινοούμε τις ιστορίες μας και δεν υπάρχει έλεγχος για την αλήθεια». Ακούω την ηχογραφημένη συνέντευξη και ξαναβάζω αυτή τη φράση. Είναι παράξενο να το ισχυρίζεται αυτό ένας μυθιστοριογράφος. Ο Τζούλιαν Μπαρνς εδώ και τέσσερις δεκαετίες επινοεί ιστορίες.

Πολύ διάσημος έγινε με το τρίτο του μυθιστόρημα, *Ο Παπαγάλος του Φλομπέρ* (1984). Υπάρχει ένα σημείο σε αυτό το τελευταίο του βιβλίο που γίνεται μια υψή στον Φλομπέρ, ένα σχόλιο για τη *Μαντάμ Μποβαρί*. Είχα υπογραμμίσει τη φράση για να τον ρωτήσω. «Ναι, ήταν κάτι που είχε πει ένας φίλος μου καθηγητής: “Δεν καταλαβαίνω τη νέα γενιά, μου λένε ότι δεν τους αρέσει η *Μαντάμ Μποβαρί* επειδή η Έμα δεν είναι καλή μητέρα”». Γελάει λίγο που θυμάται αυτή την ιστορία. Τον ρωτώ αν κάποιο βιβλίο του το αγαπάει περισσότερο. «Όπως και με τις αναμνήσεις μας, αυτό αλλάζει, άλλοτε είναι το ένα, άλλοτε το άλλο. Αν έπρεπε να διαλέξω ένα, ίσως διάλεγα τον *Παπαγάλο*. Αν κάποιος όμως μου πει ότι το τάδε βιβλίο σου δεν μου αρέσει, τότε γίνεται αυτό το αγαπημένο μου, και θεωρώ ότι για κάποιο λόγο απλώς δεν το κατάλαβε. Υπάρχει ένα αίσθημα αυτοπροστασίας. Κάποια βιβλία είναι καλύτερα από άλλα, το ξέρω, αλλά δεν θα άντεχα να παραδεχτώ ότι ένα βιβλίο μου ήταν πραγματικά κακό. Υπάρχει βέβαια και το άλλο, όταν έρχεται κάποιος και μου λέει ότι το αγαπημένο του βιβλίο μου είναι ένα που εγώ θεωρώ από τα λιγότερο σημαντικά, τότε είμαι πολύ χαρούμενος, τον κερνάω ένα ποτό».

Εμένα το αγαπημένο μου βιβλίο σας είναι αυτό που ανέφερα νωρίτερα, *Η μοναδική ιστορία*, είστε εντάξει με αυτό;

Ναι, κανένα πρόβλημα, μου αρέσει κι εμένα αυτό το βιβλίο. ■

INFO —> Το τελευταίο βιβλίο του Τζούλιαν Μπαρνς *Ελίζαμπεθ Φιντς* κυκλοφορεί από τις εκδόσεις Μεταίχμιο.